

Az elmaradt integráció

A magyar demokrácia társadalmi kohéziója nyolc év uniós tagság után is rendkívül csekély. Pedig egyetlen politikai berendezkedés sem lehet stabil, ha nem törődik a belső integráció minőségével.

Manapság, amikor a világon megszokottak a különféle indexek (közülük a legismertebbek a demokrácia- és bizalmi indexek), meglepő módon kevés figyelem fordul egy ország belső integráltságának, kohéziójának mérése felé. Legalábbis Magyarországon. Mi az elmúlt 22 évben egy olyan demokraciáfelfogást alakítottunk ki, amelyben a demokrácia minőségének lényegében két releváns mérőszáma van: a politikai és a piaci intézmények megléte. Nem vitatván természetesen, hogy az említett intézmények hatásfokának mérése alapvető, ebben az írásban másféle terepen vizsgálódunk, és a politikai/társadalmi kohézió problémáját feszegetjük. Először röviden exponáljuk a kohézió fontosságát egy demokratikus ország számára; utána végigpásztázzuk azt a négy területet, ahol a 2004-es EU-csatlakozást követő időszakban sem sikerült európai léptékű változásokat elérni; végül a társadalmi kohézió nemzetgazdaság-formáló szerepére hívjuk fel a figyelmet.

HANS VON ZON TÉZISE

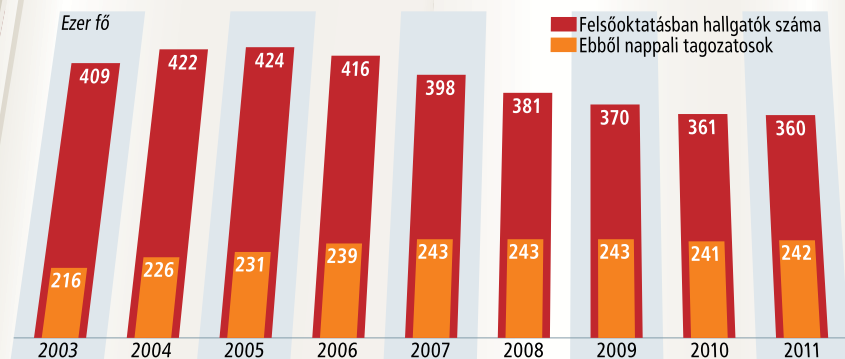
A cikk elsődleges feladata, hogy az elmúlt nyolc év kapcsán a kohézióhiány feszítő problémájára irányítsa a figyelmet. Nyugati kutatók – és közöttük is legfőképpen Hans von Zon – már a 90-es évek közepén erőteljes hangon beszéltek a posztoszocialista társadalmak egy ritkán vizsgált problémájáról. Zon 1994-ben megjelenő (A kohézióhiány mint a posztoszocialista társadalmak meghatározó problémája című) alapvető dolgozatában rámutat, hogy a kelet-közép-európai

pártállamok – bármi is a későbbi politikai megítélésünk róluk – egyfajta integrációs mechanizmust biztosítottak állampolgáraiknak. Ám ezek az átmenet eredményeképpen szétestek, s a helyükre nem jöttek létre másfajta integrációs mechanizmusok. Ellentétben a nyugat-európai demokráciákkal, ahol a társadalom tagjai között a politikai orientációt illetően lényegi értékconszenzus áll fenn, a kelet-közép-európai térségben ilyesmiről nincs szó, itt 1990 után a társadalom alapvető diszorientációja vagy másképpen egy integratív vákuum állapota következett be. Ez amolyan már nem tervgazdaság és még nem piacgazdaság közötti átmeneti állapot, amelyben – sajátos módon – a piaci viszonyok fokozatos kiépülése nem integráltabbá tette a társadalmakat, hanem a dezintegrációs folyamatát erősítette fel.

Zonhoz hasonló módon látta a kohézió problémáját a magyar közélet egyik legérdekesebb módon félreértett közszereplője, Bokros Lajos, aki 2002-ben (tehát két évvel uniós csatlakozásunk előtt) tartott előadást a Hayek Klubban. Szabadság és társadalmi szolidaritás című előadásában többször is beszél „a társadalom hosszú távú kohéziójának önérdékeről” mint ami a piaci viszonyok sajátos kiegészítője és elmélyítője. Nagyon fontos itt kiemelni a hosszútávúság igényének felvetését: egyetlen

pot, amelyben – sajátos módon – a piaci viszonyok fokozatos kiépülése nem integráltabbá tette a társadalmakat, hanem a dezintegrációs folyamatát erősítette fel.

A felsőoktatásban részt vevők



Forrás: KSH

2008-ban Magyarországon a felsőfokú végzettséggel bírók aránya 22,4 százalék volt, amelyik elmarad a 31,1 százalékos uniós átlagtól. Az Európai Tanács 2020-as céljai között azonban negyven százalékos arány elérése szerepel uniós szinten. Magyarországra nézve ezen belül a 33,8 százalékos célt határozták meg.

politikai berendezkedés sem lehet stabil, ha nem törődik a belső integráció hathatós javításával (ahol kell: megteremtésével).

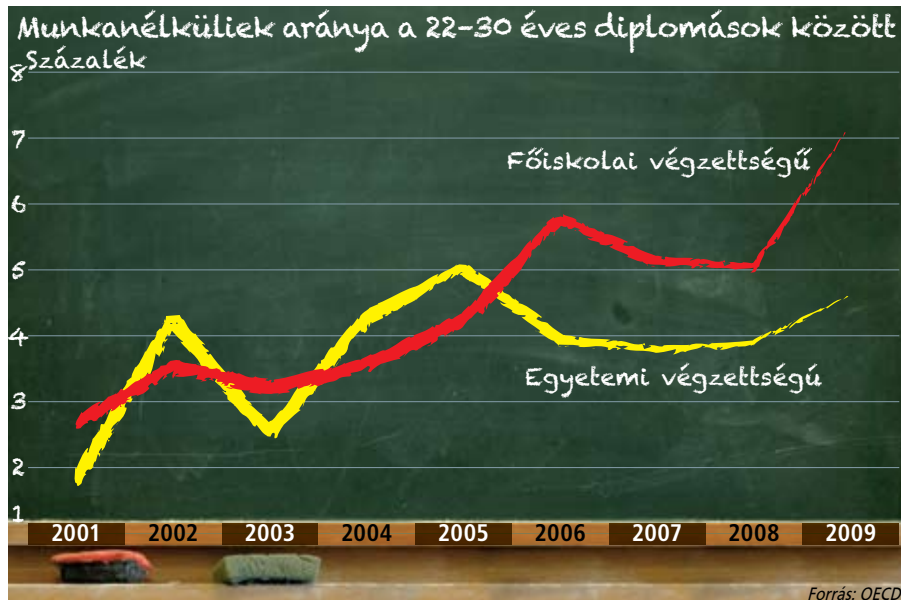
Nyolc évvel a csatlakozás után egyértelműen ki kell mondanunk: sok részletkérdés viszonylag megfelelő megoldása és még több részletkérdés hibás kezelése mellett a legkevésbé sem értettük meg, mit jelent egy liberális demokrácia életképessége szempontjából a saját belső integráltsága. A stratégiai gondolkodás kormány szintű hiánya és persze a hiányzó társadalmi együttműködés miatt a magyar demokrácia kohéziója égbekiáltóan csekély. Lássunk erre négy példát.

KIREKESZTETTSÉG ÉRZETE

Elitkutatásokból tudjuk, hogy bár a pártpolitikai verseny alapvető egy demokráciában, de azért emellett szükség van a kooperáció gazdag tárházára a pártpolitikai elit körében. Ezeket a képességeket a nyugat-európai demokráciákban – persze sok-sok évtized vagy inkább évszázad alatt – megtanulták, ennek eredményeképpen a politikai elit (a közöttük lévő ellentétek ellenére) közösen alkotják a hatalmi establishmentt. A mi régiókban (és ez Magyarországra is nagyon igaz!) a hatalmi establishment nem elkülönülő elit közös halmaza, hanem az éppen kormányon lévők pejoratív elnevezése, amely ellittel szemben a másik, az, amely ellenzékben van, kirekesztettnak érzi magát, és nem ritkán – mint éppen ma is – ellenállásra szólít fel a kormánnyal szemben.

Magyarországon, bár mindenki szeretné megerősíteni a középosztályt, ennek aránya 2004 után sem növekedett a társadalom egészén belül. Mivel pedig 2012-ben sincs ilyen integrálásra képes húzóosztályunk, maga a társadalom is magán hordozza a Hankiss Elemér által már a 80-as években is leírt atomizáltság jegyeit. Nagyon fontos hozzátenni (ezt vizsgálatok is alátámasztják), hogy egy húzóosztály megteremtése soha nem ideológiai, sokkal inkább kulturális kérdés. A sokszor lebecsült Egyesült Államokban például sokkal nagyobb a kultúrát fogyasztó középrétegek aránya, mint nálunk. Itthon a felső rétegek változatlanul nagy fogyasztói az értékes kultúrának, ám azért is oly nehéz a középosztály-teremtés, mert ennek az osztálynak nálunk hiányzik ez a fajta kulturális identitása.

A nyugati társadalmak jó értelemben „megnevelt” társadalmak. Ez távolról sem azt jelenti, hogy az oktatási rendszerben kötelező



direktívákat erőltetnének a gyerekekre, majd felnőttkorban egy felülről lefelé szocializációs mechanizmust alkalmaznának. Épp ellenkezőleg: a politikai nevelés ott pont az általános, mert változékony valóságra szocializál. Ezzel szemben a hazai oktatási rendszer szinte valamennyi fokozata számára a valóság kihívása még mindig nagyon gyenge, s ezen a 2004 után eltelt nyolc év sem változtatott, sőt. A már szóba hozott Bokros Lajos ezen a területen meglehetősen radikális reformtervekkel jelentkezett, hiszen a hazai egyetemi struktúra gyökeres leépítését, a felsőoktatási intézmények jó részének megszüntetését irányozta elő. Az óvodától egyetemig húzódó hazai oktatási intézményrendszerből tehát jórészt kimarad az, ami a Nyugatot azzá teszi, ami: a citizenship education, az állampolgárrá nevelés.

A BETEG TÁRSADALOM

2004-et követően sajnos nem javultak a magyar társadalom egészségügyi mutatói. Nem belemerve szakkérdésekbe, annyi említhető itt, hogy egy ország sikerességét nagyban meghatározza állampolgárainak az élethez, a munkához vagy tágabban a piacgazdasághoz való viszonya. Más vizsgálatok is azt mutatják azonban, hogy a magyar lakosság jelentős része a szó szoros értelmében belebetegszik az olyan munkakihívásokba, amelyek a nyugati kapitalizmust működtetik. Azaz ahelyett, hogy egészséges és önbizalommal teli állampolgárok szeretnének élni az EU adta lehetőségekkel, az uniós korszak betegségbe zárja főképpen az idősebb nemzedékeket, ebből a szem-

pontból is csökkentve tehát a társadalmi integráció javulását.

Ha ezek után azt kérdezzük, mi lenne a megoldás útja, akkor csak egyet mondhatunk: reális szemlélet kialakítása. Először is meg kell értenünk, hogy a magyar társadalom jelentős része számára az elmúlt 22 év két nagy vállalkozása (a rendszerváltás és az EU-csatlakozás) egyaránt kudarnak tekinthető. A politikai osztálynak ezt a társadalmi percepciót alaposan meg kell rágnia és jól meg kell értenie. A történet tanulsága ugyanis nem az, hogy a magyar társadalom nem alkalmas a demokráciára, hanem az, hogy a kohézióteremtés teljesen elhanyagolt feladatát el kell kezdeni stratégiai kérdésként kezelni. Magyarország nem lesz versenyképes ország, ha nem kap prioritást a kormányzat-állampolgár viszonyrendszer újragondolása, továbbá a fent jelzett négy kohéziós deficit mélyreható elemzése. Tisztában vagyok persze azzal, hogy most nem a stratégiai tervezés, hanem a tűzoltás idejét éljük, de 2004-ben például nem kellett tüzet oltanunk, mégsem ismertük fel a kohézió nemzetgazdaság-erősítő szerepét.

Mint ahogy – attól tartok – most sem. Holott Regina Berger-Schmitt remek tanulmányának címe a lényegre tapint rá: Social Cohesion as an Aspect of Quality of Societies. Szabad fordításban: társadalmi kohézió nélkül nincs minőségi társadalom.

*Csizmadia Ervin politológus,
a Méltányosság Politikaelemző Központ
igazgatója*

A Figyelőnél 1991–92 között dolgozott